

Pirjo Aaltonen

# Liiketoimintakielto – Erityisesti Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytännössä vuosina 2004–2005

## 1. Laki liiketoimintakiellosta

### 1.1. Taustaa

Laki liiketoimintakiellosta (1059/1985) on ollut voimassa vuoden 1986 alusta lukien. Laki oli osa tuolloin vireillä ollutta konkurssilainsäädännön uudistamishanketta ja sillä pyrittiin osaltaan ehkäisemään taloudellista rikollisuutta.<sup>1</sup> Ongelmaksi koettiin tuolloin erityisesti, että yritystoimintaa voitiin harjoittaa keinottelumielessä ilman aikomustakaan tehdä siitä jatkuvaa ja liiketaloudellisesti kannattavaa. Keinottelumielessä perustettu yritys meni usein konkurssiin, jota saattoi edeltää liiketoiminnan siirtäminen uuteen yritykseen. Tällaiselle yritystoiminnalle pidettiin ominaisena pyrkimystä saada yrityksen omistajille ja johdossa toimiville henkilökohtaista taloudellista etua velkojien kustannuksella.<sup>2</sup>

Liiketoimintakieltolain nojalla voidaan liiketoiminnassa sopimattomaksi osoittautuneelta henkilöltä kieltää määrääjäksi liiketoiminnan harjoittaminen. Lain ensisijaisena tarkoituksena oli alun perin konkurssien väärinkäytön estäminen.<sup>3</sup> Liiketoimintakiellon määrääminen edellyttikin alussa elinkeinonharjoittajan tai yrityksen asettamista konkurssiin, mutta sittemmin konkurssiedellytyksestä on luovuttu ja kiellon soveltamispaneita ja julkista taloutta sekä tervettä ja toimivaa taloudellista kilpailua.<sup>4</sup> Liiketoimintakiellolla katsottiin olevan erityisesti ennaltaestävä vaikutus, koska mahdollisuuden tulla määräytyksi kieltoon oletettiin jo sellaisenaan vähentävän houkutuksia väärinkäyttää konkurssia.<sup>5</sup>

Liiketoimintakielto on määritelty elinkeino-oikeudelliseksi turvaamistoimenpiteeksi, jolla pyritään estämään vahingolliseksi havaitun liiketoiminnan jatkaminen.<sup>6</sup> Liike-

<sup>1</sup> Työryhmän mietintö 4/1983 s. 11 ja HE 29/1985 vp s. 1.

<sup>2</sup> HE 29/1985 vp s. 6.

<sup>3</sup> HE 29/1985 vp s. 8.

<sup>4</sup> HE 29/1985 vp s. 6, 10, 15 ja HE 198/1996 vp s. 12.

<sup>5</sup> HE 29/1985 vp s. 3 ja HE 198/1996 vp s. 3.

<sup>6</sup> HE 198/1996 vp s. 8.

toimintakielto ei olekaan rikosoikeudellinen seuraamus vaan hallinnollinen turvaamistoimenpide, vaikka kiellon määräämiseen liittyy rikosoikeudellisille seuraamuksille tyypillisiä piirteitä.<sup>7</sup> Liiketoimintakiellon määräämisen on katsottu viestittävän yhdessä tuomitun rangaistuksen kanssa siitä, että julkisvalta suhtautuu vakavasti liiketoiminnan velvollisuuksien laiminlyöntiin.<sup>8</sup>

Suomen liiketoimintakieltojärjestelmä vastaa pitkälti Ruotsissa jo vuonna 1980 voimaan tulleita konkurssilain säännöksiä, joilla konkurssivelallinen voitiin määrätä määrääjäksi elinkeinokielt<sup>9</sup> oon. Sittemmin Ruotsin konkurssilain mainitut säännökset on korvattu lailla liiketoimintakiellosta, eikä lain soveltaminen ole enää sidoksissa konkurssiin. Laki vastaa olennaisilta osiltaan Suomen nykyistä lakia.<sup>10</sup> Myös Norjassa voimassa olevan konkurssikaranteenisäännösten mukainen liiketoimintakielto vastaa pitkälti Suomen liiketoimintakieltoa.<sup>11</sup>

## 1.2. Lain soveltamisala

Liiketoimintakielto lain soveltamisalaa laajennettiin 1.3.1998 alkaen (1220/1997) luopumalla sattumanvaraisena pidetystä konkurssiedellytyksestä kiellon määräämisen edellytyksenä.<sup>12</sup> Tässä yhteydessä myös muita liiketoimintakieltoon määräämisen edellytyksiä tarkistettiin lain soveltamiskäytännön yhtenäistämiseksi ja lain ennalta arvatavuuden lisäämiseksi. Kiellon määräämiskynnystä pyrittiin samalla madaltamaan.<sup>13</sup> Kiellon vähäiseen käyttöön oli kiinnitetty huomiota jo 1990-luvun alkupuolella julkaisuissa tutkimuksissa ja kirjoituksissa.<sup>14</sup> Lakimuutoksella oletettiin liiketoimintakieltoasioiden määrän kasvavan. Muutos liittyi valtioneuvoston 1.2.1996 hyväksymään periaatepäätökseen hallituksen toimintaohjelmaksi talousrikollisuuden ja harmaan talouden vähentämiseksi.<sup>15</sup>

Liiketoimintakielto voidaan lain 3 §:n mukaan määrätä liiketoiminnan lakisääteisten velvollisuuksien olennaisen laiminlyönnin johdosta tai syyllistymällä liiketoiminnassa muuhun kuin vähäisenä pidettävään rikolliseen menettelyyn. Lisäksi toimintaa on kokonaisuutena arvioiden voitava pitää velkojien, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden tai terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena.

<sup>7</sup> KKO 1998:43, Havansi s. 149, Tapani s. 410. Vrt. kuitenkin Tolvanen 2006 s. 461 ss ja Tolvanen 2004 s. 450, jossa todetaan, että liiketoimintakielto on myös rikosoikeudellinen seuraamus ja siihen liittyy tietty rankaisullinen elementti.

<sup>8</sup> Tapani s. 405.

<sup>9</sup> HE 29/1985 vp s. 5.

<sup>10</sup> HE 198/1996 vp s. 9.

<sup>11</sup> HE 198/1996 vp s. 10.

<sup>12</sup> HE 198/1996 vp s. 7.

<sup>13</sup> HE 198/1996 vp s. 7 ss.

<sup>14</sup> Ks. Havansi s. 149, Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 1989 s. 34 ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 11 s. 2 sekä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 128 s. 97.

<sup>15</sup> HE 198/1996 vp s. 10 ss.

Keskeisinä laiminlyötävinä velvollisuuksina on lain esitöissä pidetty erityisesti kirjanpitoon liittyviä velvollisuuksia sekä verovelvollisuuteen tai työnantaja-asemaan liittyviä velvollisuuksia. Kiellon määrääminen ei kuitenkaan edellytä, että laiminlyönnistä tulisi voida tuomita rangaistus. Laiminlyönnin olennaisuus on määritelty lain 3 §:n 2 momentissa. Laiminlyöntien olennaisuutta arvioitaessa tulisikin kiinnittää huomiota enemmän laiminlyöntien laajuuteen ja merkittävyyteen kuin yksittäisen laiminlyönnin törkeysasteeseen.<sup>16</sup> Lievempikin kirjanpidon laiminlyönti voi olla liiketoimintakiellon määräämisen perusteena esimerkiksi yhdessä muiden laiminlyöntien kanssa.<sup>17</sup> Lain esitöiden mukaan arvioinnissa voidaan ottaa huomioon myös välilliset vahingot, joita kilpailijoille ja muille yrittäjille voi aiheutua kilpailutilanteen vääristymisestä.<sup>18</sup>

Vuoden 1998 lakimuutoksen esitöissä on todettu, että käytännössä liiketoimintakiello oli miltei säännönmukaisesti määrätty rikoksen tai rikokseksi luokiteltavan teon perusteella.<sup>19</sup> Liiketoimintakiellon edellytykseksi tuolloin säädetty rikollinen menettely liiketoiminnassa vastasi siten vallinnutta oikeuskäytäntöä. Lain esitöiden mukaan rikos voitaisiin katsoa tehdyksi liiketoiminnassa, kun se liittyy kiinteästi harjoitettuun taloudelliseen toimintaan. Myös esimerkiksi elinkeino- ja ympäristörikoksia voitaisiin tietyn edellytyksin pitää liiketoiminnassa tehtyinä.<sup>20</sup>

Rikollisen menettelyn vähäisyyttä tulee ensisijassa arvioida menettelystä säädetyn rangaistuksen perusteella. Yleensä rikollista menettelyä voidaan pitää laissa tarkoitetulla tavalla vähäisenä, jos rikoksesta säädetty rangaistus on sakkorangaistus tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Rikollista menettelyä ei sen sijaan voida pitää vähäisenä, jos rikoksesta voi seurata vankeutta yli kaksi vuotta. Tähän väliin asteikoltaan jäävien tapausten menettelyn moitittavuus ja sopimattomuus on arvioitava tapauskohtaisesti. Huomioon tulee myös ottaa rikoksen ilmenemismuoto sekä syyksiluettavan rikollisen menettelyn laajuus. Näin ollen rikollista menettelyä ei pidettäisi vähäisenä, jos se muodostaa olennaisen osan liiketoiminnasta tai sillä saavutettu taloudellinen hyöty on merkittävä, vaikka yksittäisistä teoista säädetty ankarin rangaistus olisikin vankeutta vähemmän kuin kaksi vuotta.<sup>21</sup>

Liiketoimintakiellon määrääminen edellyttää lisäksi kokonaisharkintaa toiminnan vahingollisuuden osalta. Toimintaa voidaan pitää vahingollisena, kun laiminlyönnellä tai rikollisella menettelyllä aiheutetaan välittömiä tai välillisiä taloudellisia menetyksiä säännöksessä mainituille tahoille. Esimerkiksi kilpailua vääristämällä voidaan vaikeuttaa muiden yritysten toimintaedellytyksiä. Toiminta on vahingollista myös, jos yrityksen taloudellisen aseman arviointia tai selvittämistä vaikeutetaan esimerkiksi kirjanpitoa laiminlyömällä.<sup>22</sup> Kokonaisharkinnassa otetaan kuitenkin huomioon myös

<sup>16</sup> HE 198/1996 vp s. 14.

<sup>17</sup> HE 198/1996 vp s. 15.

<sup>18</sup> HE 196/1998 vp s. 14.

<sup>19</sup> HE 198/1996 vp s. 15.

<sup>20</sup> HE 198/1996 vp s. 15.

<sup>21</sup> HE 198/1996 vp s. 16.

<sup>22</sup> HE 198/1996 vp s. 16.

se, miten liiketoimintaa on muuten harjoitettu.<sup>23</sup> Toisin sanoen nuhteettomalla yritystaustalla on merkitystä liiketoimintakieltoa määrättäessä. Toiminnan vahingollisuuden on oltava niin tuntuva, että kiellon määräämistä voidaan pitää perusteltuna. Liiketoimintakielto merkitsee käytännössä varsin tuntuva puuttumista kansalaisen toimintavapauteen.<sup>24</sup>

### 1.3. Liiketoimintakiellon henkilöpiiri

Liiketoimintakieltolain 2 §:ssä on määritelty henkilöpiiri, johon kuuluvat voidaan määrätä liiketoimintakieltoon. Säännöksen sisältöä täsmennettiin 1.3.1998 voimaan tulleen lakimuutoksen yhteydessä samalla, kun edellä todetun mukaisesti luovuttiin konkurssiedellytyksestä kiellon määräämiselle. Lain 2 §:n 3 kohdan sanamuoto muutettiin tässä yhteydessä yhteisöksi, mikä laajensi lain soveltamisen henkilöpiiriä. Liiketoimintakielto koskee siten nykyisin periaatteessa kaikkia kirjanpitovelvollisia elinkeinonharjoittajia tai yritysten johtotehtävissä toimivia muodollisesta vastuuasemasta riippumatta. Kielto koskee nyt myös julkisoikeudellisen yhteisön johtotehtävissä toimivia. Kielto ei sen sijaan koske ammatinharjoittajia kuten esimerkiksi käsityöläisiä, asianajotoimintaa tai yksityistä lääkärintoimintaa harjoittavia henkilöitä.<sup>25</sup>

Ammatinharjoittajat jätettiin edelleen soveltamisalan ulkopuolelle, koska niiden toiminnasta luotonantajille ja muille tahoille aiheutuvan riskin katsottiin olevan melko vähäinen.<sup>26</sup> Jo alusta alkaen liiketoimintakielto on ulotettu myös yrityksen toimintaa tosiasiallisesti johtaneisiin henkilöihin. Tätä on perusteltu lain merkityksen vähenemisellä ja välikäsien käytön lisääntymisellä liike-elämässä.<sup>27</sup> Merkittäväkään omistussuhde ei kuitenkaan vielä tarkoita, että asianomainen henkilö tosiasiallisesti johtaisi yhteisöä. Tosiasiallisesta johtamisesta olisi lain esitöiden mukaan kysymys vasta siinä tapauksessa, että pääosakas on itse hoitanut yhtiön hallintoa tai muuten määrännyt yhtiön toiminnasta.<sup>28</sup>

### 1.4. Kiellon sisältö

Liiketoimintakiellon sisällöstä säädetään liiketoimintakieltolain 4 §:ssä. Kieltoon määrätty ei saa itse tai toista välikätenä käyttäen harjoittaa sellaista liiketoimintaa, josta on säädetty kirjanpitovelvollisuus. Hän ei myöskään saa olla avoimen yhtiön yhtiömiehenä tai kommandiittiyhtiön henkilökohtaisesti vastuunalaisena yhtiömiehenä taikka eu-

<sup>23</sup> HE 198/1996 vp s. 8.

<sup>24</sup> HE 198/1996 vp s. 17.

<sup>25</sup> HE 29/1985 vp s. 8 ja 14.

<sup>26</sup> HE 29/1985 vp s. 8 ja HE 198/1996 vp s. 3.

<sup>27</sup> Työryhmän mietintö 4/1983 s. 15 ja HE 29/1985 vp s. 9.

<sup>28</sup> HE 29/1985 vp s. 14.

rooppalaisen taloudellisen etuyhtymän henkilöjäsenenä. Kieltoon määrätty ei saa olla yhteisön tai säätiön hallituksen jäsenenä, varajäsenenä, toimitusjohtajana taikka muussa niihin rinnastettavassa asemassa yhteisössä tai säätiössä eikä hän saa itse tai välikäsiä käyttäen myöskään tosiasiallisesti johtaa yhteisön tai säätiön taikka ulkomaisen sivuliikkeen toimintaa taikka hoitaa sen hallintoa. Edelleen 1.3.1998 voimaan tulleella lakimuutoksella (1220/1997) on kiellettyä myös osakeyhtiön tai osuuskunnan perustajana toimiminen joko itse tai toista välikätenä käyttäen. Niin ikään omistukseen tai sopimukseen perustuvan määräysvallan hankkiminen liiketoimintaa harjoittavassa yrityksessä itse tai toista välikätenä käyttäen kuuluu nykyisin kielletyn toiminnan piiriin.

Kielto ei koske tehtäviä tai toimintaa julkisoikeudellisessa yhteisössä tai yhteisöön kuuluvassa säätiössä tai laitoksessa, jonka pääasiallisena tarkoituksena ei ole liiketoiminnan harjoittaminen. Esimerkiksi kunnanhallituksen jäsenyys ei ole kiellon piiriin kuuluva tehtävä.<sup>29</sup> Kielto ei myöskään koske toimintaa sellaisessa aatteellisessa yhdistyksessä tai säätiössä, joka ei lainkaan harjoita liiketoimintaa tai harjoittaa sitä vain vähäisessä määrin. Kielto voidaan lain 4 §:n 3 momentin mukaan erityisistä syistä määrätä koskemaan vain tiettyä tai tietynlaista liiketoimintaa taikka toimintaa tietyssä yhteisössä tai säätiössä taikka määräysvallan hankkimista yhteisössä.

Liiketoimintakieltolain 5 §:n mukaan liiketoimintakiellon kesto on vähintään kolme ja enintään seitsemän vuotta. Aikarajoja muutettiin 1.3.1998 voimaan tulleella lakimuutoksella. Aiemmin kielto voitiin määrätä vähintään kahden ja enintään viiden vuoden pituisena. Aikarajojen korottamista perusteltiin liiketoimintakiellon merkityksen tehostamisella, koska määrättyjen kieltojen pituudet olivat useimmissa tapauksissa olleet asteikon alapäästä. Lakivaliokunta painotti, että vähimmäis- ja enimmäisajan korottamisella oli tarkoitus nostaa erityisesti törkeistä rikoksista määrättävien liiketoimintakieltojen pituutta.<sup>30</sup> Lain esitöiden mukaan tuomioistuimien harkitsisi kiellon pituuden säädetyn asteikon rajoissa ottaen huomioon etenkin sen, minkä asteista sopimattomuutta laiminlyönnit ilmentävät.<sup>31</sup>

Suomessa määrätty liiketoimintakielto on ollut aikaisemmin voimassa vain Suomessa, mutta 1.1.2007 lukien<sup>32</sup> liiketoimintakieltoon määrätty ei saa ulkomaille perustettua yhteisöä välikätenä käyttäen tai tällaisen yhteisön toimintaa tosiasiallisesti johtaan harjoittaa liiketoimintaa Suomessa. Myös määräysvallan hankkiminen tällaisessa yhteisössä on kiellettyä. Ongelmaksi on nimittäin viime aikoina koettu Suomessa liiketoimintakieltoon määrätyn henkilön mahdollisuus ulkomailta käsin ulkomaisen yrityksen nimissä johtaa toimintaa Suomen markkinoilla. Liiketoimintakieltojen valvonnan yhteydessä on ilmennyt, että Suomessa liiketoimintakieltoon määrätty henkilöt ovat perustaneet Viroon entistä toimialaansa edustavia yhtiöitä, jotka käytännössä toimivat vain Suomen markkinoilla.<sup>33</sup> Nyt Suomi ja Viro ovat solmineet sopimuksen, jolla tehos-

<sup>29</sup> HE 198/1996 vp s. 19.

<sup>30</sup> HE 198/1996 vp s. 19. LaVM 15/1997 vp s. 3.

<sup>31</sup> HE 29/1985 vp s. 11.

<sup>32</sup> HE 82/2006 vp ja SK 1107/2006.

<sup>33</sup> HE 82/2006 vp s. 8 ja Sisäinen turvallisuus 36/2004 s. 33.

tetaan liiketoimintakieltoa koskevien tietojen vaihtamista ja kehitetään yhteisten tutkintaryhmien toimintaa.<sup>34</sup>

### 1.5. Kiellon määrääminen

Liiketoimintakiellon määrää yleinen tuomioistuin syyttäjän vaatimuksesta. Vaatimus liiketoimintakieltoon määräämisestä on nykyisin esitettävä viiden vuoden kuluessa vaatimuksen perusteena olevasta viimeisimmästä laiminlyönnistä tai rikollisesta teosta. Ennen 1.3.1998 voimaan tullutta lakimuutosta vaatimus oli esitettävä kahden vuoden kuluessa konkurssiin asettamisesta. Pitkäkestoisen konkurssimenettelyn johdosta tämä aika oli kuitenkin osoittautunut liian lyhyeksi ja vireillepanoaika oli ehtinyt päättyä ennen kuin vaatimus oli käytännössä voitu esittää.<sup>35</sup> Viiden vuoden määräaika on pidetty sopivana ottaen huomioon myös kiellon turvaamistoimenpideluonne.<sup>36</sup> Liiketoimintakieltoa koskevat asiat on liiketoimintakieltolain 20 §:n mukaan käsiteltävä kiireellisinä kaikissa tuomioistuimissa.

Liiketoimintakielto tulee voimaan tuomioistuimen päätöksen julistamisesta tai antamisesta lukien. Erityisestä syystä tuomioistuin voi määrätä, että kielto tulee voimaan vasta määrättyinä päätöksen jälkeisenä päivänä. Tällaisina syinä on lain esitöissä mainittu yrityksessä seuraajan järjestämiseksi tai liikkeen lopettamiseksi tarvittava aika.<sup>37</sup> Muutoksenhaku tuomioistuin voi määrätä, ettei kieltoa ole joko kokonaan tai osittain noudatettava ennen valituksen ratkaisemista.

### 1.6. Väliaikainen kielto

Liiketoimintakieltolain 11 §:n mukaan väliaikainen liiketoimintakielto voidaan määrätä joko ennen esitutkinnan päättymistä tai asian tultua vireille tuomioistuimessa. Edellytyksenä on, että henkilö on epäilty tai syytteessä liiketoiminnassa tehdystä rikoksesta ja että kiellon määräämistä voidaan pitää todennäköisenä. Väliaikainen kielto voi olla tarpeen jo esitutkintavaiheessa vahingolliseksi katsottavan liiketoiminnan jatkamisen estämiseksi, koska taloudellisten rikosten esitutkinta saattaa kestää usein pitkään.<sup>38</sup>

Väliaikainen kielto on nykyisin voimassa enintään kuusi kuukautta entisen kolmen kuukauden asemesta. Enimmäisajan korottamista perusteltiin vaikeiden rikoskokonaisuuksien tutkimisen hitaudella.<sup>39</sup> Väliaikainen kielto raukeaa, jollei syytetä kiel-

<sup>34</sup> Lähde: STT 6.2.2006

<sup>35</sup> HE 198/1996 vp s. 19.

<sup>36</sup> HE 198/1996 vp s. 20.

<sup>37</sup> HE 29/1985 vp s. 19.

<sup>38</sup> HE 198/1996 vp s. 20.

<sup>39</sup> HE 198/1996 vp s. 21.

lon perusteena olevasta menettelystä ole nostettu vuoden kuluessa väliaikaisen kiellon määräämisestä. Väliaikaiseen liiketoimintakieltoon määrätty voi kanteluteitse ilman määräaikaakaan saattaa asian ylemmän tuomioistuimen tutkittavaksi, mutta varsinainen muutoksenhaku päätökseen ei ole sallittua.

### 1.7. Kiellon kumoaminen

Liiketoimintakielto voidaan liiketoimintakieltolain 15 §:n mukaan kieltoon määrätyn tai syyttäjän hakemuksesta kumota kokonaan tai osittain edellyttäen, että olosuhteissa on tapahtunut muutoksia tai että kumoamiseen on muu erityisen painava syy. Lain esitöissä esimerkkinä kiellon kumoamisesta on mainittu tilanne, jossa kieltoon määrätty on vapaaehtoisesti maksanut konkurssiin päättyneestä liiketoiminnasta johtuneet velkansa. Tällaisen menettelyn on katsottu osoittavan muutosta kieltoon määrätyn suhtautumisessa liiketoimintaan.<sup>40</sup>

### 1.8. Kiellon rikkominen

Liiketoimintakiellon tai väliaikaisen liiketoimintakiellon rikkomisesta tuomitaan rangaistukseen rikoslain 16 luvun 11 §:ssä säädetyllä tavalla. Rikkomisesta tuomitaan myös välikätenä kiellon rikkomisessa toiminut henkilö. Rangaistussäännös siirrettiin 1.1.1999 alkaen rikoslakiin osana rikoslain kokonaisuudistusta. Jo aiemmin vastaavan sisältöisenä liiketoimintakieltolain 16 §:ssä olleen rangaistussäännöksen ankaruutta perusteltiin liiketoimintakiellon teholla.<sup>41</sup> Liiketoimintakieltoa rikkoneen henkilön kieltä voidaan syyttäjän vaatimuksesta myös pidentää enintään viidellä vuodella. Edellytyksenä lain 17 §:n mukaan on, ettei rikkomista voida pitää vähäisenä ja että pidentämistä vaaditaan ennen kiellon päättymistä.

### 1.9. Kiellon valvonta

Liiketoimintakiellon noudattamisen valvonta annettiin kokonaan poliisin tehtäväksi 1.3.1998 lukien liiketoimintakieltolakiin lisätyllä 21a §:llä. Tätä ennen valvonta oli tapahtunut rekisteriviranomaisten, pääasiassa patentti- ja rekisterihallituksen, toimesta.<sup>42</sup> Ongelmana oli aiemmin ollut valvonnan puutteesta johtunut vähäinen kiinnijäämisriski ja kiellon helppo kiertäminen välikäsien avulla. Lain ennaltaehkäisevän tavoitteen toteutuminen edellyttää kiinnijäämisriskin todellisuutta.<sup>43</sup>

<sup>40</sup> HE 29/1985 vp s. 21.

<sup>41</sup> HE 29/1985 vp s. 21.

<sup>42</sup> HE 29/1985 vp s. 12.

<sup>43</sup> HE 198/1996 vp s. 9.

Liiketoimintakiellon tultua voimaan poliisin on laadittava selvitys kieltoon määrätyn henkilön aiemmista liiketoiminnoista sekä toimista, joihin henkilö on ryhtynyt kiellon johdosta. Toisin sanoen onko hän noudattanut kiellon määräyksiä hankkiutua eroon kielletyistä tehtävistä ja toimista. Poliisin suorittama kiellon valvonta perustuu muun muassa liiketoimintakieltoon määrätyn henkilön puhutteluihin, erilaisten rekistereiden ja henkilön aikaisemman yritystoiminnan mahdollisten jatkajien seuraamiseen sekä tiedustelutietoon. Kiellon valvonta on kuitenkin edelleen koettu ongelmalliseksi. Poliisin mahdollisuudet valvontaan ovat rajalliset, eikä muilla viranomaisilla ole kieltoon liittyviä velvollisuuksia.<sup>44</sup> Tosin verottajalla, tullilla ja ulosottoviranomaisilla on laissa säädetty oikeus ilmoittaa oma-aloitteisesti liiketoimintakiellon rikkomiseen liittyvistä epäilyistään.<sup>45</sup> Poliisin voimavaroja ollaankin nyt lisäämässä liiketoimintakieltojen valvonnan tehostamiseksi.<sup>46</sup>

Talousrikstorjuntaan vaikuttavan lainsäädännön kehittämistä pohtinut työryhmä on loppuraportissaan ehdottanut, että liiketoimintakiellon valvontavelvollisuus ulotetaan poliisin lisäksi myös muihin viranomaisiin kuten vero-, tull- ja ulosottoviranomaisiin sekä patentti- ja rekisteriviranomaisiin. Myös konkurssiasiamies ja yritystukia myöntävät ja maksavat viranomaiset on nähty kiellon mahdollisina valvojina. Valvonnan tehostamista on pidetty perusedellytyksenä koko liiketoimintakieltojärjestelmän toimivuudelle ja sille asetettujen kriminaalipoliittisten tavoitteiden saavuttamiselle.<sup>47</sup> Työryhmän loppuraportissa on ehdotettu, että oikeusministeriö käynnistää liiketoimintakieltoihin tarkistamistyön sen selvittämiseksi, tulisiko liiketoimintakieltoon määrättyjen valvontavelvollisuusvelvollisuus ulottaa koskemaan poliisin lisäksi muitakin viranomaisia (verohallinto-, tull- ja ulosottoviranomaisia sekä patentti- ja rekisteriviranomaisia).<sup>48</sup> Myös valtioneuvosto on 23.9.2004 tehnyt periaatepäätöksen, jonka mukaan liiketoimintakiellon valvontaa tulee harkita laajennettavaksi myös muihin viranomaisiin poliisin lisäksi.<sup>49</sup>

Työryhmän loppuraportti on ollut pohjana liiketoimintakieltoihin 21a §:n muutosesitykselle, jossa ehdotettiin eri viranomaisille ajantasaista tietojensaantioikeutta liiketoimintakielloista.<sup>50</sup> Vero-, tull-, ulosotto- ja palkkaturvaviranomaisen, konkurssiasiamiehen, julkisista varoista avustuksia ja etuuksia myöntävän viranomaisen sekä elinkeinotoimintaan liittyviä lupa- ja valvontatehtäviä hoitavan viranomaisen tulee uuden 21a §:n 3 momentin (1107/2006) mukaan huolehtia siitä, että niiden toiminnassa kiinnitetään huomiota liiketoimintakiellon noudattamisen toteutumiseen. Uudessa 21b §:ssä säännellään nimenomaisesti patentti- ja rekisterihallituksen tehtäväksi liiketoimin-

<sup>44</sup> Sisäinen turvallisuus 36/2004 s. 33 sekä Laukkanen – Mäkipää s. 29, 47 ss.

<sup>45</sup> Ulosottolaki 72 §, Tullilaki 25 § ja Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta 18 §.

<sup>46</sup> Lähde: STT 13.2.2006: Sisäministeri Kari Rajamäki kertoi harmaan talouden seminaarissa, että talousrikstorjuntaan osoitetuilla lisävoimavaroilla otetaan Helsingin poliisiin, keskusrikospoliisiin sekä Etelä- ja Länsi-Suomen lääneihin 14 liiketoimintakieltojen valvojaa.

<sup>47</sup> Sisäinen turvallisuus 36/2004 s. 33-34 sekä Laukkanen – Mäkipää s. 46.

<sup>48</sup> Sisäinen turvallisuus 36/2004 s. 34.

<sup>49</sup> Valtioneuvoston periaatepäätös 2004.

<sup>50</sup> HE 82/2006 vp s. 3.



takiellon merkitseminen kieltoon määrätyn henkilön tietoihin sekä sen valvominen, ettei liiketoimintakiellossa olevia henkilöitä rekisteröidä kiellon aikana kiellettyihin tehtäviin. Sen sijaan kieltoon määrättyjä ei viran puolesta poisteta rekisteristä, vaan se edellyttää normaalin muutosilmoituksen tekemistä.<sup>51</sup>

Oikeusrekisterikeskus pitää rekisteriä liiketoimintakielloista. Jokaisella on oikeus saada tietoja voimassa olevista kielloista, mutta päättyneitä liiketoimintakieltoja koskevat tiedot eivät ole julkisia. Liiketoimintakieltoa koskevat tiedot poistetaan rekisteristä viiden vuoden kuluttua kiellon päättymisestä.

## 2. Liiketoimintakiellon määrääminen käytännössä

Liiketoimintakieltojen määräämisen vähäisyys on pitkään puhuttanut oikeuskirjallisuudessa ja oikeudellisessa tutkimuksessa. Lain voimassaolon kymmenenä ensimmäisenä vuonna kieltoon oli määrätty vain 121 henkilöä. Myös kieltojen lyhyteen ja oikeuskäytännön epäyhtenäisyyteen on kiinnitetty huomiota. Jopa koko lain tarkoituksen toteutumista on epäilty.<sup>52</sup> Viime vuosina kieltoja on kuitenkin määrätty yhä enenevässä määrin:

Vuonna 2000	määrättiin	57 kieltoa, joista väliaikaisina 2.
Vuonna 2001	määrättiin	78 kieltoa, joista väliaikaisina 7.
Vuonna 2002	määrättiin	138 kieltoa, joista väliaikaisina 2.
Vuonna 2003	määrättiin	176 kieltoa, joista väliaikaisina 3.
Vuonna 2004	määrättiin	239 kieltoa.
Vuonna 2005	määrättiin	222 kieltoa, joista väliaikaisina 4. <sup>53</sup>

Myös Helsingin hovioikeudessa käsiteltyjen liiketoimintakieltoasioiden määrä on lisääntynyt. Vuosina 1991–2003 annettiin yhteensä vain 26 ratkaisua, joissa oli kysymys liiketoimintakiellosta. Seuraavina kahtena vuonna 2004–2005 annettiin yhteensä jo 33 ratkaisua, joissa oli kysymys liiketoimintakiellosta. Ratkaisut ovat lainvoimaisia.<sup>54</sup> Ratkaisuista kolme on niin sanottuja seulontapäätöksiä (OK 26 luku 2 §).

Käsittelen seuraavassa liiketoimintakieltojen määräämistä koskevaa oikeuskäytäntöä, etenkin edellä mainittuja Helsingin hovioikeuden vuosina 2004–2005 antamia ratkaisuja. Kiinnitän näiden ratkaisujen osalta huomiota muun muassa siihen, kuka on ollut muutoksenhakijana sekä muutoksenhaun sisältöön ja lopputulokseen kiellon osalta. Käyn läpi myös määrättyjen liiketoimintakieltojen sisältöä kiellon keston osalta ja

<sup>51</sup> HE 82/2006 vp s. 7 ja 15.

<sup>52</sup> HE 198/1996 vp s. 7, LaVM 15/1997 vp s. 2 ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 128 s. 100 ja 107.

<sup>53</sup> Lähde: Oikeusrekisterikeskuksen liiketoimintakielto rekisteri.

<sup>54</sup> Lähde: Helsingin hovioikeuden diaari, josta ratkaisuja on etsitty hakusanalla liiketoimintakielto.

tarkastelen kiellon perusteena olleita tekoja. Kirjoituksessa ei käsitellä liiketoimintakieltojen rikkomista koskevaa oikeuskäytäntöä.

Tilastokeskuksen vuosittain julkaisemien tilastojen mukaan alioikeuksissa määrätävät liiketoimintakielto painottuvat maantieteellisesti Uudenmaan, Varsinais-Suomen, Pirkanmaan ja Päijät-Hämeen alueille, joiden osuus alioikeuksissa vuonna 2004 määrätystä kielloista oli 70 prosenttia. Pelkästään Uudenmaan osuus vuoden 2004 kielloista oli 31 prosenttia.<sup>55</sup> Viime vuosina kieltoon määrätystä lähes 90 prosenttia on ollut miehiä, joiden ikä on pääsääntöisesti ollut 30-64 vuotta.<sup>56</sup>

Liiketoimintakielto on vuonna 2004 määrätty alioikeuskäytännössä keskimäärin neljän vuoden pituiseksi. Kiellon pituus on vuosina 1995–2004 noussut tasaisesti 3,1 vuodesta aina 4,0 vuoteen. Vasta viime vuosina on tuomittu ensimmäisiä yli viiden vuoden pituisia kieltoja, vaikka kiellon enimmäispituutta nostanut lakimuutos astui voimaan jo 1.3.1998. Maksimipituutta lähenteleviä kieltoja on kuitenkin tuomittu ainoastaan muutama vuodessa, ja nämäkin vain eteläisessä Suomessa akselilla Turku-Helsinki-Kouvola.<sup>57</sup>

## 2.1. Korkeimman oikeuden ratkaisut liiketoimintakieltoasioissa

Korkein oikeus on antanut kolme ennakkopäätöstä, joilla se on linjannut liiketoimintakiellon määräämisedellytyksiä: KKO 2002:117 (ään.), KKO 2002:118 ja KKO 2004:131 (ään.).

Ratkaisussa KKO 2002:117 (ään.) Korkein oikeus oli toisin kuin alemmat oikeudet määrännyt kirjanpitorikoksesta, kahdesta verorikkomuksesta ja rekisterimerkintärikoksesta tuomitut henkilöt liiketoimintakieltoon. Henkilöt olivat rakennusalan yrityksessään muun muassa laiminlyöneet työnantajamaksujen ja arvonlisäverojen maksamisen sekä kirjanpidon pitämisen. Menettelyä ei Korkeimman oikeuden mukaan voitu pitää vähäisenä, minkä lisäksi maksuvelvoitteiden laiminlyönnin katsottiin aiheuttaneen huomattavaa taloudellista vahinkoa etenkin verottajalle (useita satoja tuhansia markkoja). Laiminlyöntien vaikutusten todettiin kohdistuneen julkiseen talouteen ja välillisesti myös muihin maksuvelvollisiin, joiden maksurasitusta tällaiset laiminlyönnit olivat omiaan lisäämään. Lakisääteisten maksuvelvoitteiden laiminlyönti oli lisäksi ollut omiaan antamaan yhtiölle oikeudettoman kilpailuedun samalla alalla toimiviin velvollisuutensa asianmukaisesti hoitaviin yrityksiin nähden, minkä lisäksi katsottiin, etteivät muut yritykset voi tavanomaisin keinoin suojautua tällaista toimintaa vastaan. Edelleen Korkein oikeus totesi, että kirjanpidosta ja lakisääteisistä maksuista huolehtiminen on yritystoimintaan kuuluvia perusvelvoitteita. Tapauksessa katsottiin, ettei

<sup>55</sup> Tilastokeskus: Liiketoimintakielto alioikeuksissa maakunnittain 1995–2004: yhteensä 203 kieltoa, joista Uudellamaalla 63, Varsinais-Suomessa 29, Pirkanmaalla 24 ja Päijät-Hämeessä 26.

<sup>56</sup> Tilastokeskus: Liiketoimintakieltoon määrätty sukupuolen ja iän mukaan alioikeuksissa 1995–2004.

<sup>57</sup> Tilastokeskus: Liiketoimintakielto keston mukaan alioikeuksissa hovioikeuspiireittäin 1995–2004.

velvoitteiden osittain laajamittainenkin laiminlyönti ollut voinut johtua henkilöiden taitamattomuudesta, toisin kuin käräjäoikeus oli katsonut. Korkein oikeus arvioi toiminnan kokonaisuutena arvioiden vahingolliseksi velkojien, julkisen talouden sekä terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta. Tosiasiallisesti liiketoimintaa johtaneen henkilön osalta kielto määrättiin viideksi vuodeksi ja vähäisemmän osallisuuden omanneen henkilön osalta neljäksi vuodeksi. Erimieltä olleet jäsenet päätyivät samaan lopputulokseen, mutta ottivat huomioon myös sen, että kielto määrättiin vasta yli kahden vuoden kuluttua käräjäoikeuden tuomiosta.<sup>58</sup>

Ratkaisussa KKO 2002:118 Korkein oikeus oli määrännyt törkeästä velallisen epärehellisyudesta tuomitun osakeyhtiön omistajan ja hallituksen ainoan varsinaisen jäsenen liiketoimintakieltoon neljäksi vuodeksi. Henkilö oli kahden vuoden aikana ottanut yhtiöstä lainvastaisia osakaslainoja yhteensä noin 49 000 euroa, minkä lisäksi hän oli nostanut ylisuurta palkkaa noin 10 000 euroa. Hovioikeus oli muuttanut syyksilukemista teon kvalifioinnin osalta ja tuominnut henkilön kuuden kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Korkeimmassa oikeudessa oli kysymys vain liiketoimintakieltoon määräämisestä. Korkein oikeus on perusteluissaan todennut, että lähtökohtaisesti näin vakavaa rikollista menettelyä ei voida pitää vähäisenä. Lisäksi velkojille oli aiheutettu huomattavaa vahinkoa, ja menettely oli jatkunut pitkään. Henkilö oli laiminlyönyt tilintarkastajan nimenomaiset kehotukset yhtiön selvitystilaan saattamisesta ja kassakirjanpidon korjaamisesta. Menettelyä pidettiin kokonaisuutenakin ottaen vahingollisena.<sup>59</sup>

KKO:n ratkaisussa 2004:131 (ään.) henkilö oli alemmissa oikeuksissa tuomittu kirjanpitorikoksesta ja törkeästä veropetoksesta yhden vuoden ja kahden kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Asiassa oli Korkeimmassa oikeudessa enää kysymys siitä, oliko henkilön toimintaa kokonaisuutena arvioiden pidettävä julkisen talouden taikka terveen ja toimivan kilpailun kannalta vahingollisena. Korkein oikeus totesi perusteluissaan, ettei henkilön syyksi luettua rikollista menettelyä voitu pitää vähäisenä. Myös veronsaajalle aiheutettu vahingon määrä noin 160 000 euroa oli huomattava. Henkilön katsottiin saaneen merkittävän kilpailuedun vältettyään maksamasta liiketoiminnassa tavanomaisesti suoritettavia veroja. Toiminnan katsottiin jatkuneen varsin pitkään, yli kaksi ja puoli vuotta. Henkilön menettelyä pidettiin veronsaajan ja terveen taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena. Toisaalta henkilön todettiin toimineen pitkään samalla alalla (30 vuotta) syyllistymättä aiemmin rangaistavaan menettelyyn liiketoiminnassa. Henkilön menettelylleen ilmoittamaa syytä, omakotitalon rakentamisesta johtuneet maksuvaikkeudet, pidettiin tilapäisenä. Lisäksi henkilö oli teon tultua ilmi korvannut aiheuttamansa vahingot ja saattanut kirjanpidon lain vaatimusten mukai-

<sup>58</sup> Ks. Tapani s. 405, jossa hän toteaa KKO:n ansiokkaasti analysoineen syytettyjen toiminnan heijastumista yhtiön eri intressitahoihin. Ratkaisu toteuttaa myös ennakoitavuuden ja yleisestäävyyden periaatteet.

<sup>59</sup> Ks. Koivisto s. 410, jossa hän toteaa ratkaisun yhtenäistävän liiketoimintakieltoihin liittyvää oikeuskäytäntöä sekä viestivän liiketoimintaa harjoittaville tahoille lainlaatijan tahdon olevan rehellistä yritystoimintaa tukevaa ja suojaavaa.

seksi. Tämän vuoksi henkilön ei katsottu saaneen pysyvää kilpailuetua veron välttämisen johdosta. Enemmistö katsoi, ettei ollut olemassa vaaraa siitä, että henkilö jatkaisi sopimatonta liiketoimintaa, eikä siten ollut tarvetta suojata liiketoimintakieltolaissa tarkoitettuja osapuolia. Vähemmistöön jäänyt jäsen katsoi, että henkilön syyksi luettu menettely on ollut vakavassa ristiriidassa liiketoimintakiellon tarkoituksen kanssa. Henkilön suorittamalla vahingonkorvauksella ei voitu korjata menettelyn terveelle ja toimivalle taloudelliselle kilpailulle aiheutettua haittaa. Myöskään korvauksen vapaaehtoisesta suorittamisesta ei voitu päätellä, että kiellon määräämiseltä puuttuisi järkevä käyttötarkoitus. Epäselvää oli myös, oliko vaara sopimattoman liiketoiminnan jatkamisesta poistunut. Vähemmistöön jäänyt jäsen katsoi liiketoimintamoraalin ylläpitämisen ja sen avulla liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen lisäämisen puoltavan kiellon määräämistä eikä hän olisi muuttanut hovioikeuden tuomiota.<sup>60</sup>

## 2.2. Helsingin hovioikeuden ratkaisut liiketoimintakieltoasioissa vuosina 2004 ja 2005

### 2.2.1. Muutoksenhakija ja muutoksenhaun sisältö

Helsingin hovioikeudessa vuosina 2004 ja 2005 käsitellyistä liiketoimintakieltoa koskeneista 33 muutoksenhakemuksesta vain kuusi oli ollut syyttäjän tekemiä.<sup>61</sup> Kolmessa oli vaadittu kieltoon määräämistä ja kolmessa kiellon pidentämistä syyksilukemiseen kohdistuneiden muutosvaatimusten ohella. Muut valitukset olivat olleet kieltoon määrättyjen vaatimuksia kiellon kumoamisesta tai lyhentämisestä. Pelkästään liiketoimintakieltoa koskevia valituksia on ollut vain neljä, josta yksi on ollut syyttäjän vastavalitus.<sup>62</sup> Pääsääntöisesti muutoksenhakemus kohdistuukin liiketoimintakiellon perusteena olleeseen, valittajan syyksi luettuun rikolliseen menettelyyn.

Liiketoimintakiellon kumoamisvaatimusta on yleisimmin perusteltu vain toteamalla, ettei henkilö ole syyllistynyt rikolliseen menettelyyn, jonka perusteella kielto on määrätty. Kieltoa on usein myös pidetty kohtuuttomana lisärangaistuksena tai ainakin kestoltaan liian pitkänä. Lisäksi kieltoon määrätyn nuhteettomaan taustaan on viitattu

<sup>60</sup> Ks. Tolvanen 2004 s. 449–450, jossa hän on kritisoinut ratkaisun perusteluja ja enemmistön ratkaisua etenkin luottamuksensuojan kannalta. Tolvanen on todennut, että liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitäminen voi olla peruste liiketoimintakiellon määräämiselle ja että luottamuksensuojan kriteeri heijastaa liiketoimintakiellon kriminaalipoliittista ulottuvuutta. Luottamusta ei Tolvasen mukaan välttämättä palauta se, että rikokseen syyllistynyt korvaa aiheuttamansa vahingon ja saattaa kirjanpidon lain vaatimalle tasolle. Tolvanen on katsonut, että kokonaisarvostelussa olisi ollut perusteita päätyä päinvastaiseen lopputulokseen kuin enemmistö.

<sup>61</sup> HHO 29.1.2004 nro 293 (R 02/4043), HHO 14.4.2005 nro 1305 (R 04/811), HHO 25.8.2005 nro 2664 (R 04/3672), HHO 5.9.2005 nro 2780 (R 04/2185), HHO 9.9.2005 nro 2848 (R 05/1283) ja HHO 4.11.2005 nro 3576 (R 04/3078).

<sup>62</sup> HHO 8.4.2004 nro 1378 (R 03/3355), HHO 5.8.2004 nro 2843 (R 04/1661), HHO 14.4.2005 nro 1305 (R 04/811) ja HHO 13.7.2005 nro 2448 (R 05/1421).

usein. Esille on usein tuotu kieltoon määrätyn henkilön taitamattomuus tai tietämättömyys liiketoiminnassa sekä henkilön elämäntilanteeseen liittyviä seikkoja (ikä, toimeentulon hankkimisen estyminen). Yksittäisissä tapauksissa on vedottu myös teosta kuluuneeseen aikaan ja tuomitun muodolliseen asemaan yhtiössä sekä siihen, ettei teolla ollut aiheutettu vahinkoa.

## 2.2.2. Muutoksenhaun lopputulos liiketoimintakiellon osalta

Muutoksenhaku johti käräjäoikeuden määräämän liiketoimintakiellon lyhentämiseen kuudessa tapauksessa ja kiellon pidentämiseen vain yhdessä tapauksessa ja sekä syyksilukemisen muuttamisen myötä. Kaksi käräjäoikeuden määräämää liiketoimintakielloa kumottiin syyksilukemisen muuttamisen yhteydessä. Muissa muutoksenhakemuksissa käräjäoikeuden ratkaisua liiketoimintakiellosta ei muutettu.

Hovioikeus on 21 tapauksessa tyytynyt vain toteamaan, ettei käräjäoikeuden tuomion muuttamiseen ole syytä. Lisäksi kolme ratkaisua oli seulottu. Muutamissa ratkaisuisissa käräjäoikeuden perusteluja on täydennetty toteamalla, että toiminta on ollut kokonaisuutenakin arvostellen velkojien kannalta vahingollista.<sup>63</sup> Suunnitelmallisuutta ja toiminnan pitkää kestoa on perusteluissa usein korostettu. Pitkänä kestona on hovioikeuskäytännössäkkin pidetty noin kahta kolmea vuotta.<sup>64</sup> Joissakin ratkaisuisissa on kiinnitetty huomiota nimenomaisesti myös liiketoimintakiellon tarkoitukseen kiellon määräämisen perusteena.<sup>65</sup>

### *Kielto muuttunut hovioikeudessa*

Seuraavassa on selostettu liiketoimintakiellon osalta ne hovioikeuden ratkaisut, joissa kiellon kesto on muuttunut tai kielto on kumottu hovioikeudessa.

Hovioikeus on 5.3.2004 antamassaan ratkaisussa nro 820 (R 03/3029) käräjäoikeuden syyksilukemista (kirjanpitorikos) muuttamatta lyhentänyt tuomitulle määrätyn liiketoimintakiellon keston neljästä vuodesta kolmeen vuoteen. Lyhentämistä on perusteltu vain kohtuudella, vaikka perusteluissa kokonaisarvioinnin yhteydessä toiminnan katsottiin olleen suunnitelmallista.

Hovioikeuden 8.4.2004 antamassa ratkaisussa nro 1378 (R 03/3355) on ollut kysymys vain liiketoimintakiellon määräämisestä ilman rikosedellytystä. Yhtiön hallituksen varsinaisena jäsenenä toiminut henkilö oli laiminlyönyt lakisääteisen velvollisuutensa huolehtia yhtiön kirjanpidon asianmukaisuudesta sekä menetellyt rikollisella ta-

<sup>63</sup> HHO 5.3.2004 nro 820 (R 03/3029), HHO 22.4.2004 nro 1465 (R 02/3215) ja HHO 29.4.2004 nro 1513 (R 03/23).

<sup>64</sup> HHO 5.3.2004 nro 820 (R 03/3029), HHO 22.4.2004 nro 1465 (R 02/3215), HHO 24.6.2004 nro 2479 (R 03/3477), HHO 1.7.2004 nro 2541 (R 03/2923), HHO 24.9.2004 nro 3507 (R 03/3433), HHO 15.12.2004 nro 4840 (R 04/691), HHO 10.2.2005 nro 396 (R 02/2591), HHO 28.6.2005 nro 2278 (R 03/3828) ja HHO 22.11.2005 nro 3799 (R 05/3095).

<sup>65</sup> HHO 25.8.2005 nro 2664 (R 04/3672) ja HHO 25.11.2005 nro 4088 (R 05/1268).

valla kirjauttaessaan yhtiön kirjanpitoon vääriä tietoja. Hovioikeus katsoi kuitenkin, ettei kaikkia käräjäoikeuden virheellisiksi katsomia kirjauksia voitu pitää virheellisinä, minkä vuoksi maksimipituista liiketoimintakieltoa lyhennettiin kahdella vuodella.

Hovioikeus on 25.5.2005 antamassaan ratkaisussa nro 1741 (R 04/3472) syyksilukemista muuttamatta lyhentänyt kummankin valittajan liiketoimintakiellon keston kolmeen vuoteen kolmeen kuukauteen käräjäoikeuden määräämän viiden vuoden asemesta. Toinen kieltoon määrätty oli tuomittu kirjanpitorikoksesta ja toinen kirjanpitorikoksesta sekä kahdesta petoksesta. Perusteluissaan hovioikeus on todennut, etteivät kirjanpidon laiminlyönnit olleet johtuneet tietämättömyydestä tai taitamattomuudesta ja että liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset täytyivät. Hovioikeus on kielon pituutta harkitessaan kiinnittänyt huomiota liiketoiminnan lyhyeen kestoon (10 kuukautta) sekä siihen, että tuomittujen työllistyminen oli edellyttänyt yrityksen hankkimista. Lisäksi todettiin, että toiminta oli keskittynyt yhden toimeksiantajan varaan.

Hovioikeus on 31.5.2005 antamassaan ratkaisussa nro 1821 (R 04/1079) lyhentänyt yhden tekijän osalta käräjäoikeuden määräämän liiketoimintakiellon keston viidestä vuodesta neljään vuoteen. Lyhentämistä perusteltiin sillä, ettei kieltoon määrätty yhtiön toimitusjohtaja ollut syylistynyt törkeään velallisen epärehellisyteen oman hyötymisen tarkoituksessa eikä hän ollut toiminut rahansiirtojen osapuolina olleiden yhtiöiden omistajana. Tosiasiallista määräysvaltaa yhtiössä käyttäneiden henkilöiden liiketoimintakiellot määrättiin maksimipituusina.

Hovioikeus on 8.7.2005 antamassaan ratkaisussa nro 2429 (R 03/3548) lyhentänyt käräjäoikeuden viideksi vuodeksi määräämän kiellon kolmeen vuoteen kolmeen kuukauteen. Kiellon pituuden lyhentämistä perusteltiin rikollisen menettelyn tapahtumisella lyhyen ajanjakson aikana sekä tekijän taitamattomuudella ja tietämättömyydellä. Kieltoon määrätty tuomittiin muun muassa törkeästä velallisen epärehellisyydestä (teko-aika noin 1,5 vuotta) ja kirjanpitorikoksesta (teko-aika noin 3,5 kk).

Syyttäjän valituksen johdosta hovioikeus on 29.1.2004 antamassaan ratkaisussa nro 293 (R 02/4043) muuttanut syyksilukemista siten, että henkilö on tuomittu kirjanpitorikoksen lisäksi törkeästä velallisen epärehellisyydestä. Hovioikeus on todennut menettelyllä aiheutetun huomattavaa vahinkoa (yli 100 000 euroa) ja pidentänyt liiketoimintakiellon kolmesta vuodesta viiteen vuoteen.

#### *Kieltoa ei määrätty*

Seuraavissa viidessä ratkaisussa liiketoimintakieltoa ei ole määrätty. Ensimmäisessä Helsingin hovioikeuden 28.1.2005 antamassa ratkaisussa nro 279 (R 04/1320) henkilö tuomittiin hovioikeudessa vain väärennyksestä ja veropetoksesta, kun käräjäoikeus oli lukenut syyksi myös kirjanpitorikoksen ja kolme väärennystä. Käräjäoikeus oli määrännyt neljän vuoden liiketoimintakiellon. Hovioikeus katsoi, ettei nyt syyksiluettuja tekoja niiden vahingollisuus ja niistä saatu taloudellinen hyöty huomioon ottaen voitu kokonaisuutena arvioiden pitää niin vakavina, että edellytykset liiketoimintakiellon määräämiselle täytyisivät. Veropetoksessa oli kysymys muun muassa laiminlyönnis-

tä antaa veroilmoitus kahdelta verovuodelta, tulojen salaamisesta sekä arvonlisäveron ilmoittamisesta kuukausi-ilmoituksissa noin 10 000 markkaa todellista vähäisemmäksi.

Helsingin hovioikeuden 14.4.2005 antamassa äänestysratkaisussa nro 1305 (R 04/811) hovioikeus luki syyksi kirjanpitorikoksen ja rekisterimerkintärikoksen hyläten syytteen törkeästä velallisen epärehellisyydestä. Käräjäoikeuden kolmeksi vuodeksi määräämä liiketoimintakielto kumottiin. Perusteluissa todettiin, että ”ottaen huomioon, että X:n syyksi luetaan ainoastaan kirjanpitorikos ja rekisterimerkintärikos, tuomitun toiminta ei ollut kokonaisuutena arvioiden niin vahingollista, että kiellon määräämiselle on perusteita.” Kirjanpitorikoksen osalta on todettu, että tekstiilitavaraa myyneen ja suuren määrän kassatapahtumia omanneen yhtiön kirjanpitoa ei ollut tehty noin puolen vuoden ajalta ennen konkurssia. Rekisterimerkintärikoksessa oli kysymys bulvaanin merkitsemisestä yhtiön kaupparekisteritietoihin. Yksi jäsen luki syyksi vain kirjanpitorikoksen, mutta ei olisi muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua liiketoimintakieltoon määräämisestä. Toinen jäsen puolestaan katsoi, että henkilö oli syyllistynyt myös törkeään velallisen epärehellisyyteen eikä olisi muuttanut käräjäoikeuden määräämää liiketoimintakieltoa. Liiketoimintakiellon hylkäämisperustelut vaikuttavat oikeuskäytännön ja etenkin lain esitöiden valossa arveluttavilta. Perustelut olisivatkin näiltä osin kaivanneet täydennystä erityisesti menettelyn vähäisyyden osalta.

Hovioikeuden 5.9.2005 antamassa ratkaisussa nro 2780 (R 04/2185) törkeästä petoksesta tuomittua henkilöä ei määrätty liiketoimintakieltoon, koska hänen katsottiin syyllistyneen törkeään petokseen työntekijäasemassaan. Henkilö oli rikosta tehdessään käyttänyt hyväkseen omistamaansa yhtiötä, jonka nimissä hän oli perusteettomasti laskuttanut muun muassa petoksen kohteena ollutta yhtiötä. Henkilön ei katsottu syyllistyneen rikokseen liiketoimintakieltolain edellyttämällä tavalla liiketoiminnassa.

Syyttäjän vaatimus liiketoimintakiellon määräämisestä ei menestynyt hovioikeuden 9.9.2005 antamassa ratkaisussa nro 2848 (R 05/1283). Käräjäoikeus oli tuominut entisen taksiyrittäjän kirjanpitorikoksesta sakkorangaistukseen ja hylännyt liiketoimintakieltoa koskeneen vaatimuksen. Hovioikeus totesi tuomitulle kertyneen verovelkoja noin 20 000 euroa. Tuomitun katsottiin olennaisesti laiminlyöneen liiketoimintaan liittyviä lakisääteisiä velvollisuuksiaan ottaen huomioon, että laiminlyönnit olivat kestäneet yli vuoden ajan ja että ne osoittivat henkilössä piittaamattomuutta lakisääteisten velvollisuuksien hoitamisesta. Toisaalta tuomitun katsottiin harjoittaneen liiketoimintaa pitkän ajan (lähes 15 vuotta) moitteettomasti eikä laiminlyönnejä voitu pitää suunnitelmallisina. Syyksi luettua rikollista menettelyä ei voitu pitää vähäisenä. Kokonaisharkinnassa hovioikeus totesi, ettei lakisääteisten velvollisuuksien laiminlyönnejä tai rikollisen menettelyn vahingollisuutta kuitenkaan voitu pitää niin tuntuvana, että liiketoimintakiellon määrääminen olisi perusteltua. Lisäksi hovioikeus totesi, että tuomitun henkilökohtaisiin oloihin (avioero ja pelko asunnottomuudesta ja siitä seurannut työmotivaation lasku) nähden ollut vaaraa sopimattoman liiketoiminnan jatkamisesta. Hovioikeus onkin ottanut huomioon kiellon turvaamistoimenpideluonteen.

Helsingin hovioikeuden 4.11.2005 antamassa ratkaisussa nro 3576 (R 04/3078) syyttäjä on hovioikeudessa vaatinut henkilöiden tuomitsemista muun muassa liiketoi-

mintakieltoon. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden syyksilukemista tuomitun henkilön osalta (kirjanpitorikos, törkeä velallisen epärehellisyys ja rekisterimerkintärikos). Toisen henkilön osalta syytteet ja vaatimus liiketoimintakiellosta oli hylätty jo käräjäoikeudessa. Hovioikeus totesi tuomitun osalta, että henkilön menettely sinänsä toteuttaa liiketoimintakiellon määräämisedellytykset. Hovioikeus kuitenkin katsoi, ettei sopimattoman liiketoiminnan jatkamisen vaaraa ole, koska syyksiluetut rikokset oli tehty vuosina 1998–2000 eikä tuomittua ollut tämän jälkeen vastaavanlaisista rikoksista rekisteröity. Jo käräjäoikeus oli perusteluissaan ottanut esille kiellon turvaamistoimenpideluonteen: ”Kun rahanostoista oli kulunut jo useita vuosia, liiketoimintakiello saisi pikemminkin lisärangaistuksen kuin turvaamisen luonteen.”

### 2.2.3. Määrätyn liiketoimintakiellon sisältö

Ainoatakaan käsiteltävinä olevista kielloista ei ollut määrätty rajattuna siten kuin liiketoimintakieltolain 4 §:n 3 momentissa on säännelty. Muutamassa tapauksessa oli tuotu esiin, että kieltoon määrätty harjoitti edelleen liiketoimintaa tai että kiello esti toimeentulon hankkimisen, mutta vaatimusta osittaisesta kiellosta ei ollut kuitenkaan esitetty.<sup>66</sup> Myöskään yhtään väliaikaista liiketoimintakielloa ei hovioikeudessa ollut tarkasteltavina vuosina määrätty.

Helsingin hovioikeuden vuosina 2004–2005 määräämien 33 liiketoimintakiellon keskimääräinen pituus on ollut 4,15 vuotta ja mediaanipituus 4 vuotta. Minimipituus kolme vuotta on määrätty seitsemässä tapauksessa ja hieman yli kolme vuotta (3 v 1 kk–3 v 3 kk) on määrätty kuudessa tapauksessa. Neljä vuotta on määrätty kahdeksassa tapauksessa, viisi vuotta yhdeksässä tapauksessa ja kuusi vuotta yhdessä tapauksessa. Kaksi maksimipituista kielloa on määrätty.

Vain yhden syyksiluetun teon perusteella määrätty kiellot ovat olleet noin kolmen vuoden pituisia silloin, kun kiello on perustunut kirjanpitorikokseen (kolme kielloa) tai verorikkomukseen.<sup>67</sup> Yhdessä tapauksessa kiellon perusteena oli ollut törkeä velallisen epärehellisyys, jonka perusteella oli määrätty viiden vuoden pituinen liiketoimintakiello.<sup>68</sup>

<sup>66</sup> HHO 5.8.2004 nro 2843 (R 04/1661), HHO 23.12.2004 nro 4929 (R 04/3220) ja HHO 25.11.2005 nro 4088 (R 05/1268).

<sup>67</sup> HHO 5.3.2004 nro 820 (R 03/3029), HHO 23.12.2004 nro 4929 (R 04/3220), HHO 25.5.2005 nro 1741 (R 04/3472) ja HHO 28.6.2005 nro 2228 (R 05/853).

<sup>68</sup> HHO 22.11.2005 nro 3799 (R 05/3095).



#### 2.2.4. Liiketoimintakiellon perusteena ollut toiminta ja siitä tuomittu rangaistus

Tässä tarkastellut Helsingin hovioikeudessa käsitellyt liiketoimintakiellot on yhtä lukuunottamatta määrätty rikosasian käsittelyn yhteydessä.<sup>69</sup> Kieltoja on pääosin perusteltu käyttämällä yhtäaikaan liiketoimintakieltolain 3 §:n 1 momentin 1 kohdan (lakisääteisten velvollisuuksien laiminlyönti) ja 2 kohdan (rikollinen menettely liiketoiminnassa) mukaisia edellytyksiä. Pelkästään lakisääteisten velvollisuuksien laiminlyönnin perusteella on kielto määrätty vain neljässä tapauksessa.<sup>70</sup> Joissakin ratkaisuissa kiellon perustelut ovat hyvin lyhyet, esimerkiksi ”Asiassa ei ole epäilystäkään, etteivätkö liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset täyty.”<sup>71</sup> tai ”X:n toiminta on ollut tyypillisesti sellaista, johon liiketoimintakielto on tarkoitettu.”<sup>72</sup>

Tarkastelluissa tapauksissa liiketoimintakiellon määräämisen perusteena on pääsääntöisesti ollut useampi rikos ja erityisesti yhdistelmät kirjanpitorikos ja törkeä veropetos/veropetos (9 tapausta) tai kirjanpitorikos ja törkeä velallisen epärehellisyys/velallisen epärehellisyys (8 tapausta). Muissa tapauksissa kirjanpitorikoksen ohella on ollut kavallus- tai petosrikoksia. Ilman kirjanpitorikosta kielto on määrätty törkeän veropetoksen (kolme tapausta), törkeän petoksen, törkeän velallisen epärehellisyyden ja verorikkomuksen seurauksena.<sup>73</sup> Näissä yksittäisissä liiketoimintakieltoon johtaneissa teoissa on pääsääntöisesti ollut kysymys törkeistä teoista. Verorikkomuksen seurauksena määrättyä liiketoimintakieltoa on perusteltu pitkälti KKO:n ratkaisun 2002:117 mukaisin perustein: vahingollisuus julkiselle taloudelle ja terveille taloudelliselle kilpailulle.<sup>74</sup>

Tuomitut rangaistukset kiellon perusteina olevista teoista olivat joko ehdottomia tai ehdollisia vankeusrangaistuksia. Kaikkiaan 12 tapauksessa tuomittiin ehdoton vankeusrangaistus (5 kk–4 v 8 kk). Lyhyimmissä näistä taustalla oli aikaisempaa rikollisuutta. Vain yhdessä tapauksessa tuomittiin ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta yhdyskuntapalvelua.<sup>75</sup> Vastaavasti 19 tapauksessa tuomittiin ehdollinen vankeusrangaistus (3 kk–1 v 10 kk). Lyhyimmät rangaistukset tulivat vain yhden teon perusteella. Vastaavasti lyhyimmät noin kolmen vuoden pituiset liiketoimintakiellot liittyivät lyhyimpiin rangaistuksiin. Tämä on sinänsä selvää, koska lyhyimpien rangaistusten perusteena ovat vähimmin moitittavat teot. Sen sijaan ehdottomien vankeusrangaistusten osalta määrättyjen kieltojen pituudet suhteessa vankeusrangaistusten pituuksiin vaihtelevat siten, että esimerkiksi noin kahden vuoden pituisia vankeusrangaistuksia on tuomittu

<sup>69</sup> HHO 8.4.2004 nro 1378 (R 03/3355).

<sup>70</sup> HHO 8.4.2004 nro 1213 (R 03/2464), HHO 8.4.2004 nro 1378 (R 03/3355), HHO 5.8.2004 nro 2843 (R 04/1661) ja HHO 23.12.2004 nro 4929 (R 04/3220).

<sup>71</sup> HHO 11.3.2005 nro 890 (R 03/1251).

<sup>72</sup> HHO 22.4.2004 nro 1449 (R 04/1008).

<sup>73</sup> HHO 24.6.2004 nro 2384 (R 02/336), HHO 28.6.2005 nro 2228 (R 05/853), HHO 28.6.2005 nro 2278 (R 03/3828), HHO 5.9.2005 nro 2780 (R 04/2185) ja HHO 22.11.2005 nro 3799 (R 05/3095).

<sup>74</sup> HHO 28.6.2005 nro 2228 (R 05/853).

<sup>75</sup> HHO 10.2.2005 nro 396 (R 02/2591).

kiellon ollessa kolme, neljä tai viisikin vuotta. Näiden osalta suoraa vastaavuutta tuomitun rangaistuksen ja määrätyn kiellon osalta ei ole havaittavissa. Tärkeimmissä teoissa kiellon pituuteen vaikuttaa myös kieltoon määrätyn henkilön aiempi moitittava liiketoiminta. Vain yhdessä tapauksessa tekijä tuomittiin sakkorangaistukseen verorikkomuksesta, minkä lisäksi hänet määrättiin liiketoimintakieltoon kolmeksi vuodeksi.<sup>76</sup>

Liiketoimintakieltoon määrätystä kahdeksan henkilöä oli kiellon perustelujen mukaan harjoittanut aiemmin konkurssiin päättynyttä liiketoimintaa tai välittömästi jatkanut samaa liiketoimintaa taikka harjoittanut yhtäaikaan liiketoimintaa useammassa yhtiössä.<sup>77</sup> Myös aiemmille kirjanpitorikoksille ja talousrikoksille on annettu merkitystä kieltoa määrättäessä.<sup>78</sup>

### 3. Yhteenvetoa

Liiketoimintakiellon tarkoituksena on sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estäminen sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitäminen. Kiellon ennaltaehkäisevän vaikutuksen toteutumisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että kiellon määrääminen on ennustettavissa ja että kiellon noudattamisen valvonta on tehokasta.

Liiketoimintakiellon katsominen pelkäsi turvaamistoimenpiteeksi on kyseenalaista, sillä käytännössä sen määräämisharkinta etenkin keston osalta liittyy läheisesti myös rangaistuksen mittaamiseen. Ratkaisija saattaa mieltää kiellon lisärangaistukseksi, mikä ilmenee toisinaan tuomion perusteluista, joissa henkilö ”tuomitaan” liiketoimintakieltoon eikä sen sijaan lain sanamuodon mukaisesti määrätä siihen. Tosiasiassa liiketoimintakiellon vaikutus siihen määrätylle on usein rangaistuksenomainen, koska kielto voi estää aiemmin harjoitetun ammatin jatkamisen ja aiheuttaa siten työttömyyttä. Liiketoimintakiellon todellista luonnetta ei ole Tolvasen tuoretta kirjoitusta lukuunottamatta käsitelty kirjallisuudessa.<sup>79</sup>

Ennen 1.3.1998 voimaan tullutta lakimuutosta kiellon määrääminen oli ollut vähäistä. Viime vuosina kieltoa on kuitenkin määrätty yhä enenevässä määrin. Liiketoimintakieltoja on vuosina 2004–2005 määrätty jo yli 200 vuodessa. Syyttäjät ovat ryhtyneet vaatimaan kieltoja aktiivisemmin, ja niitä myös määrätään entistä useammin. Niin ikään kieltojen keskimääräinen kesto on noussut alkuvuosista.

Tarkasteltaessa myös Helsingin hovioikeuden vuosina 2004–2005 antamia ratkaisuja liiketoimintakieltoa koskeneissa asioissa on havaittavissa, että liiketoimintakieltojen määrä on noussut huomattavasti alkuvuosista. Käytännössä kielto on määrätty rikolli-

<sup>76</sup> HHO 28.6.2005 nro 2228 (R 05/853).

<sup>77</sup> HHO 5.3.2004 nro 820 (R 03/3029), HHO 8.4.2004 nro 1213 (R 03/2464), HHO 29.4.2004 nro 1513 (R 03/23), HHO 24.6.2004 nro 2384 (R 02/336), HHO 26.10.2004 nro 4143 (R 03/3540), HHO 10.2.2005 nro 396 (R 02/2591) ja HHO 28.6.2005 nro 2278 (R 03/3828).

<sup>78</sup> HHO 8.4.2004 nro 1213 (R 03/2464), HHO 22.4.2004 nro 1465 (R 02/3215) ja HHO 26.10.2004 nro 4143 (R 03/3540).

<sup>79</sup> Tolvanen 2006.

sen menettelyn, yleisimmin kirjanpitorikoksen ja verorikoksen tai velallisen rikoksen, perusteella rikosasian käsittelyn yhteydessä. Kieltoja on määrätty jopa yhden teon perusteella, eikä enää ole edes käytännössä edellytetty, että kieltoon määrätty olisi harjoittanut aiemminkin moitittavaa liiketoimintaa. Ilman kirjanpitorikosta kielto on kuitenkin määrätty vain törkeimmissä teoissa. Rajattuja kieltoja ei ole lainkaan määrätty. Väliaikainen kielto on määrätty vain yhdessä tapauksessa, ja sekin jo jutun esitutkintavaiheen aikana.<sup>80</sup> Kiellon turvaamistoimenpideluonteeseen ei kuitenkaan ole kiinnitetty kovin suurta huomiota.

Helsingin hovioikeudessa määrättyjen kieltojen pituus vastaa yleisesti koko maassa samana aikana määrättyjen kieltojen keskiarvo- ja mediaanipituuksia. Kiellot on määrätty astumaan voimaan heti tuomion antamispäivästä, eikä liiketoimintakieltolain 9 §:n mahdollisuutta myöhemmästä kiellon voimaantuloajankohdasta ole käytetty. Niin ikään kieltoon määrätty henkilöt ovat kahta lukuunottamatta olleet miehiä.

Näyttää siis siltä, että vuoden 1998 liiketoimintakieltolain muutosta koskeneessa hallituksen esityksessä perätty kiellon tuomitsemiskynnyksen madaltuminen ja oikeuskäytännön yhtenäistyminen on saavutettu.<sup>81</sup> Myös lakivaliokunnan mietinnössään tavoittelema törkeiden tekojen perusteella määrättyjen kieltojen pituuden nostaminen on toteutumassa.<sup>82</sup> Liiketoimintakieltolain ennaltaehkäisevä tarkoitus toteutuu nykyisin entistä paremmin ja sanotun tavoitteen toteutuminen paranee entisestään, kun valvontaa saadaan tehostettua lisäämällä valvovia tahoja ja kansainvälistä yhteistyötä.

## Lähteet

- Ehdotus laiksi liiketoimintakiellosta. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 4/1983. (*Työryhmän mietintö 4/1983*).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi liiketoimintakiellosta (*HE 29/1985 vp*).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi liiketoimintakiellosta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta. (*HE 198/1996 vp*).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi liiketoimintakiellosta annetun lain sekä verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain 18 §:n muuttamisesta. (*HE 82/2006 vp*).
- Havansi, Erkki*: Suomen konkurssioikeus. Helsinki 1992.
- Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 198/1996 vp) laeiksi liiketoimintakiellosta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta. (*LaVM 15/1997 vp*).
- Koivisto, Ari-Pekka*: Oikeustapauskomentti KKO 2002:118. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II 2002. Helsinki 2003, s. 409–413.
- Laukkanen, Janne – Mäkipää, Leena*: Liiketoimintakiellon valvontavelvollisuuden laajentaminen. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 45. Espoo 2005.
- Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 11*: Liiketoimintakielto ja syyttäjät. Kyselytutkimus syyttäjien toiminnasta liiketoimintakieltoasioissa. Helsinki 1994.
- Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 128*: Liiketoimintakielto ja yrittäjien väärinkäytökset. Oikeuskäytäntöä ja kokemuksia lain ensimmäisiltä vuosilta. Helsinki 1995.

<sup>80</sup> HHO 28.6.2005 nro 2278 (R 03/3828).

<sup>81</sup> HE 198/1996 vp s. 7.

<sup>82</sup> LaVM 15/1997 vp s. 3.

*Talousrikostorjuntaan vaikuttavan lainsäädännön kehittäminen.* Työryhmän loppuraportti. Sisäinen turvallisuus 36/2004. Sisäasianministeriö. (*Sisäinen turvallisuus 36/2004*).

*Tapani, Jussi:* Oikeustapauskommentti KKO 2002:117. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II 2002. Helsinki 2003, s. 403-408.

*Tolvanen, Matti:* Oikeustapauskommentti KKO 2004:131. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II 2004. Helsinki 2005, s. 447-454. (*Tolvanen 2004*).

*Tolvanen, Matti:* Liiketoimintakielto rikosoikeudellisena seuraamuksena ja turvaamistoimenpiteenä. Teoksessa: Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII: Raimo Lahdelle 12.1.2006 omistettu. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Vammala 2006, s. 453-466. (*Tolvanen 2006*).

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus oikeuskanslerin virkatoimista ja lain noudattamista koskevista havainnoista vuodelta 1989. Helsinki 1990. (*Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 1989*).

*Valtioneuvoston periaatepäätös 2004.* Arjen turvaa. Sisäisen turvallisuuden ohjelma.

#### *Oikeustapaukset*

Korkein oikeus  
KKO 1998:43  
KKO 2002:117  
KKO 2002:118  
KKO 2004:131

Helsingin hovioikeus  
HHO 29.1.2004 nro 293 (R 02/4043)  
HHO 5.3.2004 nro 820 (R 03/3029)  
HHO 8.4.2004 nro 1213 (R 03/2464)  
HHO 8.4.2004 nro 1378 (R 03/3355)  
HHO 22.4.2004 nro 1449 (R 04/1008)  
HHO 22.4.2004 nro 1465 (R 02/3215)  
HHO 29.4.2004 nro 1513 (R 03/23)  
HHO 24.6.2004 nro 2384 (R 02/336)  
HHO 24.6.2004 nro 2479 (R 03/3477)  
HHO 1.7.2004 nro 2541 (R 03/2923)  
HHO 1.7.2004 nro 2622 (R 01/3235)  
HHO 5.8.2004 nro 2843 (R 04/1661)  
HHO 24.9.2004 nro 3507 (R 03/3433)  
HHO 26.10.2004 nro 4143 (R 03/3540)  
HHO 8.12.2004 nro 4753 (R 03/3986)  
HHO 15.12.2004 nro 4840 (R 04/691)  
HHO 23.12.2004 nro 4929 (R 04/3220)  
HHO 28.1.2005 nro 279 (R 04/1320)  
HHO 10.2.2005 nro 396 (R 02/2591)  
HHO 11.3.2005 nro 890 (R 03/1251)  
HHO 14.4.2005 nro 1305 (R 04/811)  
HHO 25.5.2005 nro 1741 (R 04/3472)  
HHO 31.5.2005 nro 1821 (R 04/1079)  
HHO 28.6.2005 nro 2228 (R 05/853)  
HHO 28.6.2005 nro 2278 (R 03/3828)  
HHO 8.7.2005 nro 2429 (R 03/3548)  
HHO 13.7.2005 nro 2448 (R 05/1421)

HHO 25.8.2005 nro 2664 (R 04/3672)  
HHO 5.9.2005 nro 2780 (R 04/2185)  
HHO 9.9.2005 nro 2848 (R 05/1283)  
HHO 4.11.2005 nro 3576 (R 04/3078)  
HHO 22.11.2005 nro 3799 (R 05/3095)  
HHO 25.11.2005 nro 4088 (R 05/1268)

*Muut lähteet*

Helsingin hovioikeuden diaari  
Oikeusrekisterikeskus/liiketoimintakieltorekisteri  
Suomen Tietotoimisto  
Tilastokeskus

